

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
Харківський національний медичний університет

**ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ
У СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОМУ
ТА МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСАХ**

*Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції
з міжнародною участю*

**29 березня 2018 року
м. Харків**

Харків
ХНМУ
2018

ВТРАТА ЛЮДЯНОСТІ ЯК ВТРАТА ДУХОВНОСТІ

Сучасна доба – доба переходу від індустріальної ери до технологічної. Цей перехід став основою Великого розриву (Ф. Фукуяма) в соціальних і моральних цінностях, що переважають у суспільстві індустріальної ери. Незважаючи на те, що технологічна епоха на основі складної економіки сприяє благополуччю людей, у соціальному й моральному житті відбулися певні несприятливі зміни, що мають глобальний характер. З'явилися такі виклики людині, які попередні епохи не знали. До такого глобального виклику, котрий технологічна доба демонструє сьогодні, належить розлюднення (термін введений М. Мамардашвілі) – свідоме чи несвідоме, навмисне чи ненавмисне. Відбувається процес деструктивності людського в людині, процес, який пов'язаний з дихотомією: живе–неживе, природне–штучне у всіх сферах життєдіяльності людини.

Бурхливий розвиток технологій зумовив створення віртуальної реальності – виникає питання про місце людини у віртуальному світі, з'явилася нова дихотомія: природне–віртуальне. Дослідники відзначають, що технологічній добі відповідає технологічна людина в її різних модифікаціях: кіборг, симулякр – людина, яка емігрує в Інтернет, клікає, хлопчик-мізинчик, техномедій-людина тощо. У констатаціях такого типу людини підкреслюється домінанта «технологічного». Людина виступає як об'єкт різного виду технологій, які виникли на основі застосування, використання інтернету і комп'ютера. Технології, технологічна культура, на думку К. Доусона – це величезний комплекс технічних прийомів і різних спеціалізацій без духу (читай: бездуховного), спрямовуючи на відсутність загальних моральних цінностей, на відсутність об'єднуючої духовної мети. У цьому положенні філософа підкреслена досить актуальна для нашого часу думка: технологічна людина – людина, що не має духовності, вона у неї відсутня. Бездуховність, її втрата – мабуть, головна ознака розлюднення.

Технологічна людина – це процес інтеграції людини й техніки, де людина постає недосконалою істотою, яка знаходить свою досконалість завдяки машині, а машина стає істотою, яка завдяки людині здійснює свою єдність і зв'язок з усім технічним світом. Саме завдяки цьому зв'язку, на думку М. Ямпольського, техніка стає антропологічним протезом людини [1]. Використання техніки як антропологічних протезів призводить до того, що людина як суб'єкт технологічної діяльності перетворюється на людиноподібну істоту, на гібридний людино-технічний комплекс, унаслідок чого втрачає свою людяність і духовність. Не просто втрачає, а вона, духовність, витісняється як людське в людині. Виключення духовності зі світу людини – це, мабуть, найбільш серйозне побоювання, яке може й перетворює людину на напів- або недолудей. Не буде помилкою наше твердження, що вперше настільки очевидною є ситуація, коли технічному належить перспектива

формування нового типу людини, коли технологічна культура стає в цьому процесі домінуючою.

Про небезпеку такої технологічної мутації людини пише М. Епштейн: «Усе, що людина створила навколо себе, тепер заново інтегрує в неї ... Але чи означає це смерть або торжество людського? Ця потенційно «всюдисуща» і «завждисуща» людина – чи залишиться вона людиною в колишньому сенсі? Чи буде вона любити, страждати, сумувати, надихатися? ... Чи можна мати швидкість світла і зберігати тугу за домівкою? ... проникати поглядом в жирову клітковину, у будову внутрішніх органів і одночасно насолоджуватися дотиком до шкіри іншої істоти? ... знати про інше «все» – і одночасно любити його? ... бути інформаційно прозорим для інших – і одночасно зберігати почуття сорому? Як бути цілком людиною і цілком машиною, не вбиваючи в собі одного іншим?» [2, с. 125–127].

Як відзначають дослідники, відбувається процес конструювання нового типу людини, котру можна позначити як e-Номо. А ця обставина породжує заміну класичного феномена гуманізму феноменом постгуманізму .

О. Гомілко, аналізуючи виклики в умовах технократичного розвитку, робить важливі висновки, які дають можливість усвідомити стан або особливості існування людини в цій ситуації [3]. Вона вказує на такі виклики або небезпеки:

- 1) людство чекає або на технократичне оновлення, або на архаїчний занепад;
- 2) технократичне спрощує людську природу до технологічно одновимірної функціональності;
- 3) пробуджує її дику природу.

У цьому плані автор дає аналіз двох типів трансформації людей: людини-дикуна і людини-кіборга. Вона підкреслює, що трансформація людини в дикуна свідчення свавілля, «невігластва», а в кіборга – свідчення обмеження життя механічним функціонуванням. Кіборг і дикун – не фантастичні або історичні персоналії, а реальні антропологічні метаморфози. Цю важливу в теоретичному й практичному думку автора яскраво показав режисер Тім Бертон у фантастичному фільмі «Планета мавп», знятому за мотивами бестселера французького письменника П'єра Буля. Розлюднення представлено в антигуманному відношенні.

Плідною думкою в цьому контексті є точка зору Б. Маркова про те, що в сучасному філософському дискурсі слід переглянути антропологічний проект, який визначається двома антиподами людини: Богом і дияволом. У цьому проекті людина трактується як природна істота, яка щодо природи проявляє себе як чудовисько і як «таємний агент Бога» [4].

Трансформація людини постає і як трансформація її буття. І в такому аспекті висувається або пропонується точка зору Л. Горбунової про трансформативність антропології, яка відкриває нові горизонти аналізу людини, розглядаючи її в ситуації «онтологічного розриву», у якому вона не дається

і не задана, а конструюється антропопрактикантами [5]. Вона одночасно плуралістична, а не статична. Ця тенденція була представлена в кінофільмі В. Алена «Зеліг».

Розлюднення як трансформація людини під впливом техніки й технологій відбувається різними каналами: аудіовізуальними засобами, побутовою технікою, мережами Інтернету і комп'ютера, технологіями генного програмування, нанотехнологіями, медико-біологічними технологіями. Вони спричиняють абсолютно нову ситуацію – з'являється феномен заміни, заміщення людського штучним. Останнє спостерігається в різних напрямках. Наукові дослідники відзначають, що найближчим часом відбудеться інтеграція мозку і комп'ютерних мереж, можливість перенесення особистості на комп'ютерні носії. Один із відомих розробників нових технологій Р. Курцвейл заявив про те, що до 2020 року з'явиться комп'ютер, який можна порівняти з людським мозком, у 2030 році відбудеться об'єднання людського мозку і комп'ютера, а в 2035–2045 рр. відбудеться завантаженість свідомості в комп'ютер. Відбувається фактичне розлюднення людини. Новим напрямком розлюднення є створення людиноподібних роботів – машин без душі.

Як повідомляли ЗМІ, в січні 2017 року в Японії був створений робот-малюк вагою 400 г, який розмовляє, сміється і має інші людські риси, крім духовності. Це вже не тінь людини, а нова технологічна людина. Світ наповнився людиноподібними роботами – андроїдами, хоча й схожими на людей зовні, але такими, що не володіють інтелектом.

У жовтні 2017 р. світ облетіла новина – з'явився перший робот, якому дали громадянство. Про своє бажання надати дане громадянство роботу оголосила Саудівська Аравія. І що ще більш цікаво, їх вибір впав не на якогось «маскулінного механічного хлопця», а на жінкоподібного робота на ім'я Софія. Нинішні людиноподібні роботи (андроїди) хоча й схожі зовні на людей, інтелекту не мають. Найбільш просунуті, користуючись завантаженими в систему зразками, можуть відповідати на прості питання. Проте навіть вони часом насторожують.

Віртуальна реальність маніфестувала нову тенденцію розлюднення. Підтвердженням такого висновку може стати і стає реальний проект «Автозображення» Дональда Родні, відомого британського художника. Використовуючи різні технології, він уможливив перенесення своєї фізичної присутності й елементів своєї творчої індивідуальності в інтернет. Після смерті він залишався «живою присутністю», реально віртуальним.

Сьогодні ми є свідками гри з тілом на основі біомедичних технологій, мета якої – його радикальна зміна. Потрібно визнати й зізнатися, що вже важко, коли перемішані та перевернуті раніше зрозумілі та явні форми й способи існування, відмовитися від цієї гри, про непередбачувані наслідки якої ми маємо за краще не замислюватися, не відповідаємо на запитання, що станеться в результаті заміщення «тваринного тіла» продуктом симбіозу людини і технології? У чому і як це проявляється? Зміна гендерної прина-

лежності (Б. Апрель), дитина з пробірки, синтетичні органи тіла, пересадка органів і т. ін. Як це поєднати з наявністю такої трансформації такого людського екзистенціонала як духовність?

Розлюднення стало предметом аналізу не тільки у філософському дискурсі. Заслуговує на увагу кінозображення технологічної людини у фільмі «Клік». Не вдаючись до аналізу переваг і недоліків художнього втілення задуму, варто відзначити його філософський зміст. Головним персонажем у фільмі, з нашої точки зору, представлений пульт – антропологічний протез у руках сучасної людини, який перетворюється на людину, яка клікає. Пульт може все: прискорити час, змінити пріоритети, перемотувати за допомогою пульта, як гіпертекст, свої життєві етапи, життя в його найрізноманітніших проявах, виключаючи екзистенційні складові життя – духовність, любов до своїх рідних і близьких. Пульт породжує в людині емоційну драму. Цінними і перспективними для аналізу проблеми розлюднення є роздуми М. Мамардашвілі, виказані ним у 80-х рр. минулого століття, але такі, що не втратили цінність в наші дні:

1) бути людиною – значить бути моральним, значить жити постійними зусиллями душі;

2) постійне зусилля душі є працею життя;

3) якщо людина не здійснює працю життя, вона не може відбутися, здійснитися як така;

4) якщо цього не відбувається, виникає чорна діра як антропологічна катастрофа, як розлюднення [6].

Розлюднення знімає саму постановку питання: якою бути людині майбутнього? Образ такого типу розлюдненої людини – недолудей представлений головним персонажем повісті І. Карпи «50 хвилин трави». Сутність головного сенсу життя – культивування фізіологічних потреб: сексу в різних варіантах з чоловіками і з жінками, смакування фізіологічних відправлень, сидючи на унітазі, але основне – немає ні бажання, ні потреби думати і вчитися, бо альтернативою цьому є накурені галюцинації. Хто ж перед нами цей третій, що з'явився: ні чоловік, ні жінка, про що вже почалися дискусії на сторінках публічних видань, у ЗМІ?

Е. Фромм у роботі «Здорове суспільство» зазначає, що людство повинно зробити вибір між перетворенням людини на гвинтик, на механічного робота і розвитком її як гуманної особистості. Чи піде людина по лінії «роботизації», розлюднення або стане на шлях, що веде до здорового суспільства, який вона називає гуманістичним, комунітарним соціалізмом? [7]. На жаль, зазначає філософ, на даний час відбувається рух у бік роботизації, що означає шлях до «божевілля», до руйнування цивілізації, тому слід обрати життя, а не смерть, тобто рухатися дорогою, що веде до здорового суспільства.

З ним солідарний М. Вебер, який, як і Е. Фромм, поставив запитання настільки актуальне для сьогодення: «Чи не настає сторіччя механічного окостеніння?» Механічне окостеніння у філософсько-антрополо-

гічному розумінні ніщо інше як розлюднення, як втрата духовності, як того екзистенціала, що робить людину людиною.

У сучасних умовах розлюднення становить серйозну проблему. Як показує аналіз антропопрактик, воно проявляється досить багатопланово: людина-дикун, людина-кіборг, людина-гібрид (ні вовк і ні вівця, на думку Е. Фромма), людина-робот, дитина з пробірки тощо. Набуває в житті особистості і суспільства феномен заміщення. Духовність у таких обставинах піддається девальвації. Цими обставинами як ніколи актуалізується питання: людина померла? І що треба зробити, щоб цієї антропологічної катастрофи не сталося?

Суспільство постійно розвивається, потребує переосмислення багатьох явищ сьогоденного життя. Це стосується й філософії, такого її напрямку як філософська антропологія. У наукових дискусіях усе більше й більше висувається тема постантропологічної доби, одним із феноменів якої є розлюднення – девальвація духовного, людського в людині.

Література:

1. Ямпольский М. Экран як антропологический протез. – Новое литературное обозрение, № 114 (2/2012). Электронный ресурс – <http://www.nlobooks.ru/node/1996>.
2. Эпштейн М.Н. Знак пробела: о будущем гуманитарных наук. М., НЛЮ, 2004.
3. Гомілко О. Суспільство знань як виклик раціональності / О. Гомілко // Філософія освіти. 2015, 1 (16).
4. Марков Б.В. Человек в условиях современности. СПбГУ: 2013.
5. Філософія освіти. 2014, № 3.
6. Мамардашвили М. Как я понимаю философию. М.: «Прогресс», 1992.
7. Фромм Э. Здоровое общество. АСТ: 2011.

*Amir Rizwan,
KhNMU*

EXPERIMENTALISM AND HUMANISM

As we trace the root of the topic with the philosophical achievements, we come to know that the basic premonition about the movement is the idea of free will, the thought and action behind the rebellious free will against authority by accepting personal responsibility. Movement's existence itself was inspired by the misery of the then world. World economics instability and societal imbalance in every hook of the world presented us with such a surprise.

This thought surrounds and bases itself on the idea that the freedom to revolt against the authority, societal norms and traditions and cultural outlooks is not a menace or a taboo but opposite. It leads to higher intellectual capacitance. Freedom and acceptance of personal responsibility is the catch here. Main value is the restraint the practioner shows in not leading the art turn into anarchy but an intellectual movement.